

FRÖHLICH DÁVID

fr.david90@gmail.com

PhD-hallgató (KGRE)

A lovasság mint fegyvernem az első világháborúban

A magyar honvéd lovasság alkalmazási elvei a szabályzatok tükrében

— *The Hungarian 'Honvéd' Cavalry in the World War I
in the Mirror of the Field Manuals* —

ABSTRACT When the First World War broke out, Austria-Hungary had a decent force of cavalry in his armies. The Hungarian cavalry divisions and regiments had several tactical and field manuals. In these manuals were the basic rules about the principals of application for the cavalry in separate situations. The first manual was printed in 1875, and almost without any modifications the cavalry had to use the orders laid down there in the war. The basic task of the cavalry was the reconnaissance, covering their own forces. In attack the manual preferred charges with sabres on horseback more than fighting with firearms. The success of the charges was very mixed during the war. The military leadership of Austria-Hungary wanted the cavalry to do strategic reconnaissance in Russia, and if met with enemy cavalry to defeat it. This task was mostly carried out with success, but it had come to light very early, that the cavalry cannot win its fights in the new positional warfare acting as the old manuals required. Therefore the leadership tried to modernize the uniforms and equipment of the cavalry so they can fight against well dug-in infantry forces as well. The use of the cavalry has changed during the war, so near the end of it, the cavalry was rather a reserve force to exploit the success in the field than the main charging strike force. Unfortunately the lack of horses at the end prevented the huge reorganization of the cavalry forces.

KEYWORDS cavalry, reconnaissance, charge, tactical and field manual, principals of application

DOI 10.14232/belv.2016.4.2 <https://doi.org/10.14232/belv.2016.4.2>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Fröhlich Dávid (2016): A lovasság mint fegyvernem az első világháborúban. A magyar honvéd lovasság alkalmazási elvei a szabályzatok tükrében. Belvedere Meridionale 28. évf. 4. sz. 25–38. pp

ISSN 1419-0222 (print) ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

Az első világháború kezdetekor a szárazföldi haderőnemen belül alapvetően négy fegyvernemet különböztetünk meg, melynek egyike a lovasság, melyet további két csoportra bonthatunk szervezet szerint: a sereglovasság és a csapatlovasság. Sereglovasság alatt olyan magasabbegységbe szervezett (ezred, dandár, hadosztály) lovasságot értünk, mely képes önálló hadművelleti feladatok ellátására. Ezzel szemben a csapatlovasságot más magasabbegységek alá rendelik, hogy azzal együttműködve segítse annak feladatait, legjellemzőbben századerővel. A világháború után a tapasztalatok kiértékelésénél, és lényegében azóta is a lovasság sikerességét a sereglovasság teljesítménye alapján vizsgálják a leggyakrabban, főleg önálló hadművelleti képessége miatt. E tanulmány is a sereglovasság fegyvernemi jellemzőire koncentrál, azonban a csapatlovasságra vonatkozó szabályok vizsgálata is elengedhetetlen, mivel sok helyütt azok átfedésben vannak, azonosak a sereglovasságéval.

A lovasság alkalmazási elvei a szabályzatok tükrében

Az első világháború alatt az 1875-ös Szolgálati Szabályzat elvei érvényesültek a lovasságot illetően, melyet elsősorban az 1877-es *Szolgálati szabályzat a magyar kir. honvédség számára, 3. rész: lovasság*¹ egészített ki. Noha több kiadást is megért ez a szabályzat, a tartalmát illetően lényegi változás a világháború kirobbanásáig nem – és azalatt sem – történt. Emellett a fegyvernemre vonatkozott még a Gyakorlati Szabályzat a m. kir. honvéd lovasság számára, amiben már a részletesebb gyakorlati teendőkről esik szó (tűzharc, menetoszlopok kialakítása, kiképzés, lovaglási ismeretek, parancsnoki teendők stb.), és a Szolgálati Szabályzatban lefektetett általános hadászati elvek és feladatok leírásának kiegészítéséről.

A világháború során az egyik legfontosabb feladata mind a sereglovasságnak, mind a csapatlovasságnak a felderítés volt. „A földérítőszolgálat kiváltképpen a lovasság földadata.”² – lehetne idézni tételmondatként a szabályzatot. Természetesen ez nem zárja ki más alakulatok – lényegében a gyalogság – felderítésre való vezénylését, noha ez leginkább kiegészítésként, vagy megerősítésként szolgál a lovas csapatok mellett, vagy azok hiányában.

„A földérítőszolgálatot a hadsereg arca előtt vagy annak oldalában, önálló lovastestek végzik. Feladatuk, hogy a hadi helyzetet tisztázzák és egyúttal a saját hadsereg mozdulatait is leplezzék; e mellett az ellenséges oszlopokkal egyszer már elért érintkezést többé feladni nem szabad.”³ Magyarán a felderítés nem egyszerűen az ellenséges csapatok felkutatásából áll, annál azért valamelyest összetettebb feladat. Az ellenség helyzetének sikeres meghatározása után fenn is kellett tartani a kontaktust azzal. Továbbá nemcsak az ellenséges élőerőről kellett részletes jelentést tenni, hanem a környező terepviszonyokat is meg kellett figyelni és felderíteni egy esetleges ütközethez, vagy az ellenséges csapatmozgások lehetőségeinek feltérképezéséhez. A felderítéshez leginkább járőrök (nagy távolságra hírszerző járőrök) kiküldését írja elő a szabályzat, mivel kis csapatként értelemszerűen kisebb célpontot is nyújtanak. Amennyiben a harc elkerülésére igen kevés az esély, nagyobb erejű hírszerző különítményeket kell kirendelni, és

¹ Az első kiadások: *Szolgálati szabályzat a magyar kir. honvédség számára. 2. r. harctéri szolgálat*. Budapest, 1875, Pesti Ny.; *Szolgálati szabályzat a magyar kir. honvédség számára, 3. r. lovasság*. Budapest, 1877, Pesti Ny.

² SZOLGÁLATI SZABÁLYZAT II. rész 132.

³ SZOLGÁLATI SZABÁLYZAT II. rész 134.

esetleg az ilyen különítményeket, ha az alkalom úgy kívánja, kisebb járőr csoportokra osztani a kijelölt területen. A várható ellenállás az ellenség részéről határozza meg, hogyan is kell a lovas magasabbegységeknek mozogniuk ellenséges területen.

Amennyiben gyalogságot – ezen belül főleg vadászcsapatokat – kell beosztani a lovassági csapatok közé, akár létszámbeli hiány, akár túl nagy terület lefedése miatt, úgy ezen gyalogság csapatok kímélését írja elő a szabályzat, melynek egyik módja, hogy nem csupán a felszerelést, de magukat a gyalogosokat is szekéren kell szállítani.⁴ Noha itt a csapatok kímélését hozza fel indoknak, az intézkedés hozománya mégis az, hogy a tisztán gyalogos alakulatok menetsebességét ezáltal hozzáigazítja a lovas alakulatokéhoz, ezzel szorosabb együttműködést hozva létre. A világháború után a gépesítés hoz ehhez hasonló, ám tudatosabb eredményt.

Abban az esetben, ha nincs kirendelve önálló lovastest felderítésre, akkor hadosztály-lovasságot (csapatlovasságot) kell kiküldeni erre a feladatra. Ekkor a hadosztálylovasság átveszi az önálló lovas seregtest feladatkörét – noha létszámából adódóan nem képviselhet oly mértékű harcértéket. A csapatlovasságnak alapesetben kevesebb felderítési feladat járul, mivel ideális helyzetben a sereglövasság elvégzi azt, így az előbbi csupán a saját hadosztályának mozgásához, biztosításához szükséges információkat kell felderítenie. Csak akkor lehet nagyobb számban lovasokat előretolni – esetlegesen járőröket megerősíteni – amennyiben az a saját alakulat közelében marad, hogy majd a lehetséges érintkezés esetén azonnal harci feladatokra bevethető legyen.

Másik főfeladata a hadosztály-lovasságnak a biztosítás. Ez leginkább saját csapatok, táborhelyek biztosítását jelenti, minek célja, hogy az ellenség ne találjon rá ezekre. A biztosítást leginkább a közel-felderítéshez lehetne hasonlítani, csupán más céllal.⁵

Hozzá kel tenni, hogy a biztosító erők összeállításánál – csak úgy, mint a felderítésnél – szerepet játszik, hogy önálló lovas seregtest működik-e az érintett alakulat térségében⁶, hiszen a lovashadosztályok ideális helyzetben eleve hadászati felderítést végeznek, ezáltal biztosítják is a mögötte haladó egyéb seregtestek mozgását.

Mindazonáltal a lovasság biztosító-erőként felderítés végzésére is bevethető, és a gyalogsággal szemben inkább a mozgékonyaságot igénylő feladatokra osztandó be. Az előhad általában fél-egy lovasszázad – de emellett a gyalogság mellé is kell lovasokat beosztani –, míg tartalékkul további két lovasszázad jelölendő ki.⁷ Oldalvédként szintén a lovasság vetendő be, azonban a lovas erők nagy részét a hátrétdbe kell osztani, hiszen ott szükséges a legnagyobb biztosító erő.⁸ Pihenők alkalmával, amikor nincs folyamatos mozgás, mint menetnél, a lovas biztosító egység fele lóról szállva, a másik fele pedig lovon biztosít.⁹

Hadosztály-lovasságnak a harc alatt továbbra is folytatnia kell a felderítést és a biztosítást, de ha szükséges, akkor természetesen részt kell vennie az ütközetben is, majd üldözést hajtani végre siker esetén.¹⁰

A Gyakorlati Szabályzat 2. része részletesen foglalkozik a lovassági harcérntkezéssel, így a legkiemeltebbel, a rohammal is.

A szabályzat előírja, hogy a rohamot lehetőség szerint vonalban kell végrehajtani, azonban súlyképzés végett ellenséges vonal áttöréséhez oszlopban is lehet rohamozni. Hadosztály erejű

⁴ SZOLGÁLATI SZABÁLYZAT II. rész 137.

⁵ SZOLGÁLATI SZABÁLYZAT II. rész 139.

⁶ SZOLGÁLATI SZABÁLYZAT II. rész 152.

⁷ SZOLGÁLATI SZABÁLYZAT II. rész 152, 157–158.

⁸ SZOLGÁLATI SZABÁLYZAT II. rész 159–160.

⁹ SZOLGÁLATI SZABÁLYZAT II. rész 162.

¹⁰ GYAKORLATI SZABÁLYZAT 2. rész 130.

lovasság roham alkalmával 3 harcvonalba fejlődve rohamoz. Az 1. harcvonalba általában 2 ezred, míg a 2. és 3. harcvonalba egy-egy ezred tartozik.¹¹

Amennyiben kettő századnál nagyobb erejű lovastest rohamozik, úgy tartalékot kell elkülöníteni, ami a rohamot oszlopban követi, alkalom adtán pedig vonalba fejlődik a szükséges szakaszon.¹²

„A lovasság lóháton csak egy harcmódot ismer: a támadást.”¹³A cél a lovasságban rejlő előnyök kihasználása, azaz a gyors reakálás mind a parancsnok részéről, mind pedig a parancs végrehajtását illetően.

Lovasság elleni támadásnál az alapelv, hogy az ellenséget meg kell előzni a támadásban. Lehetőleg túlerővel, meglepetésszerűen, akár az ellenséges felfejlődés közben hajtsa végre a támadást az alakulat. Ilyen roham esetén három csoportot kell létrehozni: erős főcsoport, támogatócsoport és tartalék.¹⁴

Továbbá ellenséges lovasság leküzdésénél a sikeres rohamot és az ellenség harc elől való kitérésnek kísérletét is üldözéssel kell folytatni vagy megakadályozni.¹⁵

Gyalogság elleni rohamnál kiemeli a szabályzat, hogy csupán „meglepett” vagy „visszavetett” gyalogsággal szemben tud sikeres támadást végrehajtani.¹⁶ Ennek ellenére a háború alatt többször is sor került beásott és védelemhez jól felszerelt gyalogság elleni lovasrohamra. Ezeknek többnyire csupán súlyos veszteség volt az ára.

Tüzérség elleni roham értelemszerűen oldalba- vagy hátbatámadás lehetőségénél lehet sikeres, a tüzérségi eszközök tűzvonalaán kívül.¹⁷

Jól látszik a szabályzatból, hogy a háború elején még valóban csak lóháton harcoló, rohammal sikert elérő fegyvernemként tekintettek a lovasságra. *Ugyanis „a lovasság vagy a szálfégyverekkel lóháton, vagy pedig kivételesen a löfegyverekkel gyalog harcol.”*¹⁸ Csak akkor szabad tűzharcot vívnia a lovasságnak a szabályzat szerint, ha védelembe kell átmennie, vagy ha a később berkező gyalogság hiányában nem a lovasságra jellemző feladatot kap.¹⁹

Tűzharc esetén a lovasszázad egésze vagy egy része lóról szállva kell, hogy megvívja a tűzharcot, utóbbi esetben azonban lehetőség adódhat tartalék képzésre is. A tartalékba osztott szakaszok viszont lovon maradnak.²⁰

A fentebb említett alkalmazási elvek elsajátításához elengedhetetlen volt a gyakori és alapos kiképzés, éppen ezért az igen kemény és szigorú is volt. A tökéletes lovaglótudás és a fegyverhasználat mellett a huszárnak el kellett sajátítania a ló anatómiai ismereteit, és kisebb balesetek, sérülések szakszerű ellátását. Rendszeresen gyakorolták a járőrözést, a felderítést és a lovasrohamokat is. Ennek tudható be, hogy a honvédlóvasság harcképessége már az első években megfelelő színvonalon állt.

¹¹ GYAKORLATI SZABÁLYZAT 2. rész 107.

¹² GYAKORLATI SZABÁLYZAT 2. rész 96.

¹³ GYAKORLATI SZABÁLYZAT 2. rész 111.

¹⁴ GYAKORLATI SZABÁLYZAT 2. rész 114.

¹⁵ GYAKORLATI SZABÁLYZAT 2. rész 42. és 97.

¹⁶ GYAKORLATI SZABÁLYZAT 2. rész 120.

¹⁷ GYAKORLATI SZABÁLYZAT 2. rész 123. o.

¹⁸ GYAKORLATI SZABÁLYZAT 2. rész 109.

¹⁹ GYAKORLATI SZABÁLYZAT 2. rész 138.

²⁰ GYAKORLATI SZABÁLYZAT 2. rész 51.

A lovassági fegyvernem alkalmazását illetően nem mindenki értett egyet a sokak szerint elavultnak számító szabályzattal. Így a katonai vezetők részéről két oldal alakult ki a témát illetően. Egyrésztől, akik a hagyományoknak megfelelően továbbra is helyesnek ítélték, mind az előírt alkalmazási elveket, mind pedig a felszerelést. Továbbra is szablyával, lóhátról, nagy tömegű rohammal megvívandó ütközetet látták a fő feladatnak. Másrésztől viszont sokan szerettek volna modernizálni a lovasságon. Rejtőszínű egyenruha bevezetését részesítették volna előnyben, továbbá szerintük elengedhetetlen lett volna a lovasság nagyobb tűzerővel és gyalogsági eszközökkel való ellátása, ezalatt gépfegyverekre, karabélyokra, gyalogsági áásokra kell gondolni. Feladatait illetően pedig az öngyilkos frontális roham helyett főleg felderítés, zavarás, biztosítás, leplezés, üldözés részesítendő előnyben.²¹ Lényegében azt lehet látni, hogy a viták középpontjában a roham fontossága és a felszerelés modernizálása állt.

A lovassági feladatok kezdeti elgondolása és megvalósulása

1914-ben az Osztrák–Magyar Monarchia haderejében 10 lovashadosztály (ezen belül 8 közös és 2 honvéd) szolgált. Összesen a 19 magyarországi hadkiegészítésű gyaloghadosztályra 6 Magyarországról feltöltött lovashadosztály esett. A lovashadosztályok két kétezredes lovasdandárból álltak, hadosztály-közvetlenül egy háromüteges lovas-tüzérszállyal és egyenként 4 géppuskával felszerelt lovas-géppuskás osztaggal rendelkeztek, emellett 4 lovas lőszeroszlopból, egészségügyi intézetekből, 1 lovas távíró osztagból, lovas ellátó-oszlopból, 1 vonatszázadból. A lovasezredek két-két lovasosztályból álltak, minden osztályban három lovasszázad volt.

A sereglóvasság manőverező elvek szerinti, önálló, nagymélységű alkalmazására a háború kezdeti szakaszában került sor. Az Oroszországgal határos sík vagy gyengén hullámos ország-rész lovasság bevetésére különösen alkalmas volt, ezért a háború során a magyar lovasság zöme az orosz hadszíntéren harcolt. A mozgósítási tervek szerint főleg Galíciában és Oroszország területén lehetett eredményesen bevetni a lovasságot.

Ennek megfelelően a sereglóvasságot képező lovashadosztályokat több száz kilométer mélységű önálló műveletekre, úgynevezett „hadműveleti felderítésre” vetették be a háború első heteiben. A katonai felső vezetés tervei szerint a háború kezdeti szakaszában – a főerők támadását megelőzően – a lovas seregtettek a határ térségében az ellenség lovasságát leküzdik, egyfelől nehogy az megzavarhassa az osztrák–magyar gyalogság felvonulását, másrészt annak felderítési kísérleteit megghiúsítsák. Ezek után ellenséges területen előretörnek és jelentik az ellenség nagyobb gyalogsági tömegeinek felvonulási területét és előnyomulásának irányát.²²

Conrad von Hötzendorf, a vezérkar főnökének elgondolása az volt, hogy a lovashadosztályok e nagy mélységű feladataikat hét nap alatt megoldhatják, így az aránylag rövid idő nem őrli fel erejüket, emellett az általuk felderített ellenség a hadműveletek megkezdéséig helyzetét lényegesebben nem változtathatja meg.

Ezen elgondolásnak akár alapot is adhatott, hogy a szembenálló fél – leginkább Oroszország hadereje – az akkor ismert információk szerint nagy valószínűséggel hasonló módon fogja alkalmazni lovasságát és keresni fogja azzal az osztrák–magyar lovasság elleni harcérintkezést.²³ A feladatrendszer tehát az ellenfél lovasságának leküzdésére, míg gyalogságának mindössze a felderítésére vonatkozott.

²¹ POLLMANN 2000. 141.

²² AJTAY-PÉCZELY-REÉ 1936. 87.

²³ HORVÁTH 2015. 87.

Az augusztus 11-ei parancs értelmében 15-én megkezdődött a hadműveleti felderítés a kilenc lovashadosztály és egy lovasdandár tevékenységével.

A hadműveleti lovas-felderítés során a magyar lovashadosztályok eredményesen harcoltak az orosz lovassági kötelékek ellen és a nagyobb orosz gyalogsági erők helyzetéről is számos jelentést küldtek. Habár a lovas felderítés során „*az osztrák–magyar lovashadosztályok nem tudtak kellő mélységben benyomulni az orosz határ mögé, azt mégis megállapították, hogy az orosz felvonulás lényegesen előbbre tart, mint az osztrák–magyar.*”²⁴ A lovashadosztályok lovasság elleni harci sikereinek azonban önmagában vajmi kevés eredménye volt, hiszen az orosz lovasság – kevés kivétellel – kerülte a lovasharcot. Ugyanakkor az igen hamar bebizonyosodott, hogy a lovasság nagy létszáma és többretű tűzeszközei ellenére sem képes leküzdeni a védelmi állásokban beásott gyalogságot. A huszároknak a gyalogság előkészített védelmi vonalai előtt le kellett szállniuk a lóról, mert csak gyalogtámadással juthattak előre. Ehhez a harctevékenységhez azonban nem volt megfelelő ruhájuk és felszerelésük. A kevés tüzérség és géppuska sem tudta a huszárokat rohamtávolságig előresegíteni.

Az osztrák–magyar lovassági magasabbegységek 1914. augusztusi támadó jellegű alkalmazása során egyes esetekben adódtak pozitív tapasztalatok. A lovasság magasabbegységeivel, ha kockázatosan is, de mélyen, több száz kilométerre be lehetett hatolni az ellenség mögöttes területeire, oda jelentős létszámú előerőt és tüzérséget lehetett kijuttatni, noha ez valóban kivételes esetekben valósulhatott meg a gyakorlatban. Bebizonyosodott ugyanakkor, hogy életképes megoldásnak számít kerékpáros gyalogsággal vegyíteni a lovasságot. Így lett igazán a lovassági magasabbegység a gyalogság tömeges mélységbe juttatásának eszköze. Ezek az erők – kedvező hadműveleti helyzet esetén – döntő mértékben avatkozhattak be a fegyveres küzdelembe. A kedvezőtlen tapasztalatok azonban számosabb többséget alkottak. A mélységbe levon kijuttatott nagy létszámú katonai erő – felszerelésének és kiképzettségének hiányosságai miatt – nem volt alkalmas az ellenfél gyalogságával szembeni hatékony harcra. Ez döntési helyzet elé állította az osztrák–magyar hadvezetést. „*Kétségtelen, hogy a hadvezetőség már augusztusban belátta, hogy a lovasságot helytelenül szerelte fel és neki a megváltozott harcmodornak meg nem felelő olyan feladatot adott, amelyet az gyenge erejével helyenként még a teljes felőrlődés árán sem oldhatott meg.*”²⁵ Ebből fakadóan már 1914-ben megkezdődött a lovasság korszerűsítése. Előrelátható volt, hogy a lovashadosztályokat a lovassági műveletek során gyalogharcra is fel akarják használni. A sereglövasságra váró ilyen jellegű feladatok a tűzerő növelését kívánták, ezért elsősorban a lovas géppuskás osztagokat szaporították. A pótlások már csukaszürke egyenruhában, gyalogsági ásókkal és lehajtható szuronyú karabélyokkal felszerelve érkeztek a harctérre.

A lovasság szervezetének és feladatrendszerének átalakítása a háború második felében

A lovasság korszerűsítésének és szervezetfejlesztésének egy megoldhatatlan probléma vetett véget: a lóhiány. A lóállományra ugyanis égető szüksége volt a háború során dinamikusan fejlődő tüzérségnek. Ilyen körülmények között nem volt lehetőség a lovasság harcok során folyamatosan jelentkező veszteségeinek pótlására. A lovasságot így fokozatosan leépítették, a hadosztályok

²⁴ SZENDI 2000. 280.

²⁵ AJTAY-PÉCZELY-REÉ 1936. 217.

lovait fokozatosan a tüzérséghez csoportosították át.²⁶ A költségesen, hosszú idő alatt kiképzett lovaskatonákat kényszerűen gyalogsági harcra osztották be.

Indokolt volt emiatt a lovasság átszervezése, ami 1915 végén meg is kezdődött. A huszárezredekben így a lovak számát 600-ra csökkentették, négy 150 fős lovasszázadban. A fennmaradó két század huszárjaiból pedig ezredenként gyalogos lövészosztályt alakítottak; ez is és az ezred is külön géppuskás osztagot kapott.

Majd 1916-ban a lovasság tüzejének fokozására minden ezred egy lovasosztályra és egy gyalogos lövészosztályra oszlott, 3-3 századdal, az utóbbit aknavető és gyalogsági ágyús üteggel is megerősítették.

Megjegyzendő, hogy a britek és az oroszok továbbra is fenntartották lovasságuk egy részét, az osztrák–magyar lovasságot azonban 1916 végéig fokozatosan leszerverték. A hadosztályok ekkortól végképp csak névleg őrizték meg lovas mivoltukat, a valóságban gyalogságként kerültek alkalmazásra.

Több szempontból is szerencsétlen kimenetelű volt ez a kényszerű leépítési folyamat. A korai kudarcnak ítélt hadműveletek ellenére kijelenthetjük, hogy nem a lovasság volt alkalmatlan a modern hadviselésben való szerepvállalásra, hanem a felszerelése. Megfelelő álcaruhában, gyalogsági tevékenységre is alkalmas személyi és támogató fegyverzettel és a korábbinál jelentősebb tüzérségi támogatással a lovasság hatékonyan teljesíthette volna feladatait. Éppen 1914–1916 között jöttek létre a német és az osztrák–magyar haderőben a könnyű fegyverzetű rohamgyalogság felállításának haditechnikai feltételei, ekkor rendszeresítették a saját gyártásból, átalakításból vagy zsákmányanyagból származó géppisztolyokat, könnyű kézi géppuskákat, könnyű aknavetőket és kis tömegű gyalogsági ágyúkat.²⁷ A rohamgyalogságnál alkalmazott hatékony személyi és támogató fegyverek a lovashadosztályok tüzejét és tűztámogatásának rendszerét is jelentősen megnövelhették volna.

1916-tól, a gyalogsági védelem áttörésének különböző formáit megtalálva – ez a briteknél-franciáknál a harcokosi, németeknél a rohamharcászat, az oroszoknál pedig a Bruszilov-féle többlépcsős gyalogsági tömegroham alkalmazása – azonnal szükség volt egy olyan erőre, amely a hadművelati mélységben is kifejlesztette az áttörés sikerét. Természetesen ez az erő a lovasság volt – már ha éppen rendelkezésre álltak ilyen hadosztályok és hadtestek az illető haderő szervezetében.

Így például 1916 júniusában a Bruszilov-offenzíva során az erős tüzérségi előkészítést követően több hullámban támadó gyalogsági egységek áttörték a mélyen tagolt védelmi rendszert, majd a siker kifejlesztésére négy lovashadtestüket vetették harcba.²⁸ 1917 novemberében pedig a nyugati fronton a cambrai támadó hadművelet során három brit lovashadosztály törekedett kiaknázni a harcokosik által elért áttörés eredményeit.

1918 novemberében az amiens-i támadó hadműveletnél a közel 500 harcokosit felvonultató áttörő erők tevékenységét követően egy három lovashadosztályból álló lovashadtest nyomult be az ellenség mögöttes területeire, már az első napon húsz kilométeres mélységbe kijutva.²⁹ Nem közönséges lovashadtest volt azonban ez, hanem „*könnyű harcokosikkal és páncélgépkocsikkal megerősített lovashadosztályok.*”³⁰ Megszületett tehát a korszerű lovassági magasabbegység, a

²⁶ BENE–SZABÓ 2000. 434.

²⁷ BACZONI et.al. 2006. 7., 12. és 21–23.

²⁸ RAVASZ–SZABÓ 2000. 89.

²⁹ MERÉNYI 1986.

³⁰ FÜZI 1986. 81.

lovas-páncélos szervezet. Az első világháború utolsó két évének nagy harcokosi-támadásainál – a harcokosik harcászati képességeire támaszkodva – újra bevethetővé vált a harcokosik követő lépcsőjeként harcba vetett lovasság, amely egyfajta lovasított gyalogságként (lovon közlekedik, majd lóról szállva, gyalogságként harcol) került bevetésre. Kialakultak a lovasság és a harcokosicsapatok együttműködésének szabályai is. Heinz Guderian így ír erről: *„A lovasság 1918-ra [...] lovasított gyalogsággá változott [...] lóháton történő bevetését csak akkor lehet fontolóra venni, amikor az áttörés már befejeződött, szabaddá vált a terep, amikor tehát sem szögesdrót, sem lövészárók, sem pedig géppuskák nem korlátozzák e fegyvernem gyorsaságát és terepjáró képességét. [...] Ennek érdekében harcokosikat bíztak meg azzal a feladattal, hogy a lovasság számára különösen széles utcákat vágjanak az akadályokon át [...] eltávolítva a szögesdrótokat [...] majd az első lépcsős lovashadosztályoknál a harcokosi-zászlóaljkat a harcalakzat elé hajtottak, hogy biztosítsák a lovasokat.”*³¹

Az első világháború utolsó két évében tehát már nem is annyira a védelem áttörésének módszerei, mint inkább az áttörés sikerének kiaknázását szolgáló mélységi műveleti képesség, illetve – védelmi műveletek esetén – a mozgékony tartalékok harcba vetésének képessége bizonyult döntő tényezőnek. Mindkét műveleti képességet a sereglövasság testesítette meg, így annak megléte a siker egyik kulcstényezője, míg hiánya a vereség záloga volt.

1921-ben jelent meg Schwarczner Jenő írása a Magyar Katonai Közlönyben, melyben a régi felfogással szemben, mely szerint a lovasság csatadöntő fegyvernem, leszögezi *„lovasrohamokkal többé csatákat eldönteni nem lehet, de eldöntött nagy csatáknál az eredmény kimélyítése a lovasság feladata.”*³² Két fontos megállapítást szögez le művében, miszerint egyfelől a lovasság, mint tartalék várja meg az ütközet kimenetelét, másrészt pedig a harcba bocsátkozás után szinte kizárólag gyalogosként vívja meg az ütközetet, és ebben áll a világháború tapasztalata a lovasságra nézve. Röviden leírva a lovasság feladatai a következők csupán: felderítés, üldözés, különleges feladatok, mozgó tartalék képzése.³³

Ki kell jelenteni: a lovasság nem avult el, nem szűnt meg az első világháború során, hanem – bizonyos szervezeti és haditechnikai korszerűsítések után – továbbra is a sikeres hadviselés egyik kulcstényezője maradt. A lovasság szükségességével, égető hiányával és alkalmazási lehetőségeivel a magyar katonai felső vezetés nagy része tisztában volt. Véleményük szerint: *„bárcsak kéznél lett volna 1917-ben is lovasságunknak csak egy negyedrésze. Az olasz hadszíntéren, az áttörés után, csatadöntő elődeihez méltóan ma már fel sem becsülhető eredménnyel üldözhetett volna a fegyelmében megrendült ellenséget.”*³⁴

A magyar katonai vezetés mindvégig tisztában volt a lovas fegyvernem korszerű hadviselésben betöltött szerepével, értesült a forradalmian új brit harcokosi-hadviselés lovassági támogatásának szerepéről is, így a háború után azonnal megkezdték a magyar sereglövasság dinamikus szervezését és korszerűsítését. Azonban mint ahogy az lenni szokott az elméleti kérdésekben, az újonnan kialakult elvekhez vezető út nem mindenki számára jelentette ugyanazt, így a két világháború között a lovasság alkalmazásáról rengeteg vita és ezzel kapcsolatban katonai szaklapban megjelent írás foglalkozott.

31 GUDERIAN 1999. 140., 113., 85. és 128.

32 SCHWARCZER 1921. 659.

33 SCHWARCZER 1921. 659.

34 AJTAY-PÉCZELY-REÉ 1936. 234.

Példák a lovassági alkalmazás sikerességére³⁵

A hadműveleti lovasfelderítésre rendelt lovas-hadosztályoknak augusztus 15–16-án – a főerők támadását megelőzően egy héttel – kellett az orosz határon át előretörniük. A nagy mélységű felderítés fő célja az ellenséges nagy gyalogsági seregtestek helyzetének megállapítása volt. A feladatok végrehajtása során a 2. lovashadosztály a 24. lovasdandárral Wladimir Wolynskij és Szklin irányában, míg az 1. lovashadosztály az 5. lovashadosztállyal Kamenec Podolski és Gorodok irányában működött együtt. Az egymást támogató, összesen 14 000 fős, ámde együttesen is csak 24 könnyű löveggel rendelkező hadosztály-pároknak elvileg gyenge támogató fegyverzetük ellenére is megvolt az esélyük arra, hogy mélyen beékelődjenek az ellenfél éppen felálló védelmi rendszerébe, esetleg kijussanak annak mögöttes területeire.

A stojanowi lovasroham

Az elhatározásnak megfelelően 1914. augusztus 15-én a 24. lovasdandár átlépte a határt. E napon 11 órakor Stojanowba ért és a helység nyugati szélén pihenőt tartott, ahol egy felderítő járőr jelentette, hogy Torkinál orosz lovasság, tüzérség és szekereken szállított gyalogság van felvonulóban, sőt, már Stojanowtól nyugatra az erdőben is vannak oroszok. A parancsnok új felderítő járőröket küldött ki, a dandárt pedig a stojanowi erdő irányából várt orosz lovastámadás fogadásához, rohamhoz fejlődte. A dandár az erdőt elkerülve, észak felé lovagolt, majd Torki felé kanyarodott. A Stojanowtól északra levő magaslatokat pedig a támogató gyalogzászlóalj szállta meg. A Torki irányába felderítő szakasz jelentette, hogy az oroszok Torkiból Grusza-major felé mentek. A szakasz tehát az oroszok biztosító részeivel tűzharcot vívott. Amikor a dandár Torki elé ért, délkeletről tüzérségi tűz alá vonták őket. Ezután a dandár Gruszához ügetett, ahová újabb jelentések érkeztek az orosz tüzérségről és géppuskákról, amelyek az erdőtől délre álltak és a gyalog-zászlóaljat és a dandárnak Stojanowban maradt vonatát lőtték.³⁶

A dandár a szűk erdei úton Stojanow felé vágta az erdőt, majd egy erdőtisztáson oszlopba fejlődött. Jóny ezredes itt az 5. és 9. ezred 2-2 századát az orosz tüzérség és géppuskák ellen rohamra rendelte. Ezzel egyidejűleg az 5. század azt a parancsot kapta, hogy az ezred fennmaradó részével az erdőn át az oroszokat oldalba támadja. A lovas géppuskás osztagnak a rohamot az erdő sarkáról kellett tűzzel támogatni. Az oroszok közben megtudták a dandár tartózkodási helyét, így tüzérséggel tűz alá vonták a huszárokat. A két támadó csoport megindult, a megkerülő támadásra rendelt csoportot azonban visszarendelték, mert jelentések szerint azon az erdei úton, amelyen a dandár haladt, több orosz lovasszázad közeledett. A géppuskákat is az új ellenség felé fordították, de a jelentett orosz lovasság harc nélkül visszafordult. Az arctámadásra rendelt négy század ezalatt áthatolt az erdőn, de délnyugatról tüzérségi és géppuska-tűz fogadta. Tűztámogatás nélkül, az ellenségtől kb. 1800 lépés távolságról, nyílt terepen kezdték meg a huszárok a lovasrohamot, amelyet sem a szembetüzelő orosz gyorstüzű ágyúk és géppuskák, sem a rohamozók oldalába tüzelő orosz gyalogság nem tudott feltartóztatni. Az oroszok elsietve, aránylag kevés eredménnyel tüzeltek, majd a roham láttán elvesztették a fejüket. Ezt követően a két huszárszázad tizenkét huszárja elfoglalta a géppuskákat, az oldalról tüzelő orosz gyalogságot pedig egy másik huszárszázad gázolta le.

³⁵ Az ismertetett példákon keresztül csupán egy képet szeretnék felvázolni a teljesség igénye nélkül, hiszen jóval több rohamban és ütközetben vettek részt a magyar lovasság kötelékei, mely ütközeteken keresztül további pozitív és negatív tapasztalatokat lehetne ismertetni.

³⁶ AJTAY-PÉCZELY-REÉ 1936. 208.

A jól vezetett, határozott lovastámadás hamar eredményre vezetett. De ekkor valaki hátulról gyülekezőt fúvatott. Sok huszár megfordult és a legrövidebb úton a hívó trombitahang irányába vágta magát. Ezt a zavart a hátrábbálló orosz lovasszázadok felhasználták és előretörték. Az orosz lovasság, noha géppuskáit már nem tudta visszaszerezni, az esti sűrűületben őrizetlenül hagyott ágyúit mégis elvontatta. A harctér azonban a 24. dandár kezében maradt. Sok orosz elfogtak, két géppuskát, sok fegyverzetet és lovat zsákmányoltak. A Stojanownál megvert, határbiztosító gyalogsággal és tüzérséggel megerősített fél 7. orosz lovashadosztályt ezt követően észak felé vonult vissza.³⁷

Láthatjuk, hogy a magyar lovasságot, miután ellenállásba ütközött rohamra vezényelték, hogy legázolják az ellenséges állásokat. Ebben az esetben a roham sikeres volt, noha a tervbe vett oldal irányú roham elmaradt, mely nagy valószínűséggel csökkentette volna a magyar veszteségeket, és az orosz ellentámadás esélyét is. Másfelől az orosz lovasság került a találkozóharcot a támadó lovassággal, és inkább a visszavonulóban lévő alakulatokat rohamozta meg az ütközet végén, mellyel kis sikert tudtak elérni, mégis jobb eséllyel szálltak harcba.

A Wladimir Wolynskij-i lovasroham

1914. augusztus 16-án a 2. lovashadosztály Wladimir Wolynskij felé nyomult előre. A város felé közeledve azonban heves puska és géppuska tűzbe futottak az elővédek, majd kiderült, hogy az orosz gyalogság erős drótakadállyal védte a város déli részét. Míg a 3. huszárezred lóról szállva gyalog próbálta áttörni a védelmet – sikertelenül –, addig az 5. ulánuszred egyik százada azt a feladatot kapta, hogy kerülje meg a védzárát és lóháton rohamozva érjen el sikert. A Wladimir Wolynskijtől keletre levő mocsarakon azonban még lovassággal sem lehetett átkelni így az ulánusok kénytelenek voltak frontális rohamot vezényelni. Súlyos veszteségek árán – mocsárban való lemaradás, géppuskatűz – ugyan elérték a vonalat, azonban a drótakadályokban sorra buktak fel a lovak, s a támadás lendülete ezzel megakadt. Az osztrák–magyar csapatoknak végül vissza kellett vonulniuk.³⁸

Ezen a példán keresztül világosan látszik, hogy ugyan a szabályzathoz híven a lovasság döntő rohammal igyekezett a sikert kivívni, az alkalmazott módszer nem volt már alkalmas erre a feladatra. A gyalog rohamozó huszárok esetében pedig a pusztán gyalogsági harchoz szükséges felszerelés és az ezt segítő támogató fegyverzet hiánya okozta többek közt a támadás elakadását.

A Kamenec Podolski–Gorodok irányú mélységi művelet

Az 5. lovashadosztály műveletét augusztus 15-én kezdte meg. A lovashadosztály zöme Grzymalowra lovagolt, majd a 7. honvéd huszárezred négy századát Luka Malára, a Zbruczhoz küldték, hogy az oroszok félrevezetésére ott átkelést színleljen, és a folyó keleti partján felderítsen. A hadseregcsoport-parancsnokság arról tájékoztatta a lovashadosztályt, hogy egy orosz lovashadtest az 1. lovashadosztály elől 16-án valószínűleg Husiatynon át vonul vissza, ezért parancsot kaptak, hogy a Husiatyntól keletre levő területre törjenek előre, semmisítsék meg az ott lévő ellenséget, azután kezdjék meg a felderítést.³⁹

Az 1. lovashadosztály augusztus 16-án lépte át a határt, vonatát egy zászlóalj biztosítása mellett hátul hagyta, zömével pedig Kamenec Podolski felé nyomult előre. Az 5. lovashadosztály ezalatt a Zbruczon Kozmától keletre kialakított hídfőből felderítő osztagokat kiküldve végzett

³⁷ AJTAY–PÉCZELY–REÉ 1936. 209–210.

³⁸ AJTAY–PÉCZELY–REÉ 1936. 211.

³⁹ AJTAY–PÉCZELY–REÉ 1936. 202.

felderítést.

Augusztus 17-én az 1. lovashadosztály az ellenség által megszállva tartott Kamenec Podolskit megtámadta, és estére elfoglalta. Ugyanezen a napon az 5. lovashadosztály két zászlóalja Kozinán maradt, a lovashadosztály többi része pedig 7 órakor Gorodok felé előnyomult. Gorodok térségében egy orosz gyalogezred, a 12. orosz lovashadosztály, illetve a 16. és a 17. doni kozákezek tevékenykedtek. Az orosz gyalogság már három napja védelmi állásokat épített Gorodoktól nyugatra és ott várták az osztrák–magyar csapatok támadását.

A lovashadosztály elővédje ekkor hat huszárszázadból és egy kerékpáros századból, egy lovas géppuskás osztagból és egy huszár-utászszakaszból állt. A kerékpáros század a mély homokban viszont csak lassan tudott előrejutni, és lemaradt. Froveň altábornagy nemsokára kézhez kapta a felderítő osztagok első jelentéseit, amelyek szerint előlük két kozák lovasszázad Gorodok felé vonult vissza. Délután az előosztág azt jelentette, hogy Lysodowy és Gorodok között több kisebb kozák osztag van. Az előosztág a terepen elsórt kozák osztagokat lóháton megrohmozta. Az előhad a Lysowodytól keletre levő 348. háromszögelési ponton át követte az előosztágot. Az 1. géppuskás osztag a Popow-majorhoz ment előre, hogy az előosztág rohamát onnan tűzzel támogassa. Majd az előhad is előnyomult Gorodok felé, és egy nálánál jóval nagyobb orosz erőt üldözbe vett.⁴⁰

Froveň altábornagy, a hadosztály parancsnoka elhatározta, hogy a Gorodoktól nyugatra sejtethető ellenséget északról és délről átkarolva megtámadja. Tüzérségét az elővéd szerepét betöltő 8. huszárezred két századának biztosítása mellett a 348-as magaslattól északnyugatra kb. 400 lépésre állította fel, majd a hadosztály főerőit előrevezettette. A 3. géppuskás osztagot tűztámogatásra a popowi majorhoz előreküldte. Eközben az orosz tüzérség Gorodok felől a hadosztály tüzérségét és a mögötte álló 8. huszárezredet lötte. Ezután Froveň altábornagy támadási parancsot adott ki: „*Támadás rajban! 23. dandár balra a major körül, irány a gorodoki vörös tetők. A 15. dandár jobbra, a popowi majoron át a mélyedésben, azután irány Gorodok déli széle!*”⁴¹ Parancsát kiegészítette azzal, hogy a támadó csoportok parancsnokaira bízta, hogy a támadást a helyzet szerint lóháton vagy gyalog hajtsák végre.

Ezalatt az előosztág, a kozákokat üldözve, az oroszok gorodoki védelmi állásáig tört előre. A védelemre berendezkedett orosz gyalogság puskáinak és géppuskáinak heves tüze a századnak nagy veszteséget okozott. Amint az előhad az oroszok védelmi állásait kb. 400 lépésre megközelítette, heves puska- és oldalozó géppuskatűz kapott. A két lovasságot támogató géppuskás osztag először a popowi majortól lötte az oroszokat, majd Gorodok felé előnyomult és egy erdőcskéből újra megkezdte a tüzelést.

A 23. lovasdandár parancsnoka azt a kiegészítő parancsot, hogy gyalog is támadhat, nem kapta meg, ezért lóháton való támadást parancsolt. Az első harcba vetett huszárosztály gróf Batthyány Béla alezredes parancsnoksága alatt halált megvető bátorsággal rohmozott és előretört az oroszok védelmi állásáig.⁴² Itt azonban az ellenség heves puska- és géppuska-tűzében nagy veszteséget szenvedett és kénytelen volt visszavonulni. Egy másik rohamra vezetett huszárosztály szintén nagy veszteségeket szenvedett az orosz vonalak eléréséig, ott azonban sikeresen be tudott törni az orosz gyalogság állásaiba, azonban visszavonulni már nem tudott, így maradványai fogságba estek.⁴³ Az őket a jobbszárnynon követő huszárezred a közte és az orosz állás közt lévő

⁴⁰ AJTAY-PÉCZELY-REÉ 1936. 204.

⁴¹ SCHWARZER 1922-1923. 457.

⁴² RAVASZ 2000. 210.

⁴³ RAVASZ 210.

vízmosásos terepen lassabban nyomult előre, így az orosz tüzérség, illetve géppuskák tüze az ezrednek mind nagyobb veszteséget okozott. Amikor a már vágásban, rajban előnyomuló ezred parancsnoka az orosz védelmi állások előtt meglátva az ellenség helyzetét, a lóháton végrehajtandó rohamot megvalósíthatatlannak ítélte. Visszafordult és ezredét a terephullám mögött gyülekeztette. A 15. lovasdandár támadását – a kapott parancsmódosításnak megfelelően – lóról szállva hajtotta végre, jóval kisebb veszteségekkel.

Az oroszok Gorodok térségében állomásozó erőit mindenképpen felfedte az 5. lovashadosztály támadása, amelynek során azok is jelentős veszteségeket szenvedtek, így a visszavonuló osztrák–magyar lovasokat kisebb osztagokkal sem voltak képesek üldözni.⁴⁴ A két lovasdandárnak ugyan nem sikerült áttörnie az orosz védelmet, de „a hadosztály 23. lovasdandárának lovasrohama, illetve a 15. lovasdandár átkaroló támadása Gorodoknál végül visszaszorította az orosz csapatokat.”⁴⁵ Ennek ellenére a nagy veszteségeket elszenvedett lovashadosztály üldözésre már nem volt képes, de a nyílt terepen sem maradhatott, így elrendelték az erők visszavonulását.

A lovasság alkalmazását vizsgálva láthatjuk, hogy a hadművelleti felderítés és az ellenséges lovasság felmorzsolása volt az elsődleges cél, megfelelően a vezérkar elképzeléseihez és a szabályzatban írtakhoz. Frereich altábornagy részéről rugalmasságot vezedhetünk fel, hiszen belátva, hogy a helyzethez alkalmazkodás elengedhetetlen a támadást nem kötötte lovas rohamhoz, döntési ehetséget biztosított. Ennek ellenére sajnálatosan a lóháton történő rohamnak súlyos veszteségei lettek, ezzel is szaporítva a negatív tapasztalatokat e téren.

Összegzés és tapasztalatok

A világháború alatt lezajló folyamatokat szemlélve Schwarczer Jenő arra a megállapításra jut, miszerint „A nagy háború [...] nem szült úgyszólván semmi újat a lovasság számára, mert hogy lovasrohamokkal csatákat eldönteni nem lehet, azt már majdnem mindenki sejtette, és hogy nyert csatákat csak a lovasság üldözése által lehet teljesen kihasználni, az régi hadászati elv.”⁴⁶

Dobokai és jenői Dobokay Béla vezérkari ezredes 1923-ban egy 50 oldalas tanulmányt publikált a lovassági feladatok korszerűsítéséről.⁴⁷ A probléma, amit rögtön megfogalmaz, hogy a lovasság tapasztalatait szinte kizárólag gyalogharcban szerezte, nagyon kevés alkalom nyílt kihasználni a lovasság előnyeit. Éppen ezért szükség van a háború után külön foglalkozni a lovassággal is, és ahelyett hogy a világháborús szereplést kudarcként fogjuk föl, meg kell vizsgálni, hogy hogyan lehetne javítani, megújítani a lovasságot, hogy eredményesebben vívhassa meg harcait a jövőben. Ehhez objektívan fel kell tárni azokat az hibákat, amik hátráltatták a lovasság sikereit.

Véleményét összefoglalva a háborúba lépéskor a lovasság az akkori szabályzatnak megfelelt, azonban felmerül a kérdés, hogy ezek a szabályzatok mennyire voltak aktuálisak a korhoz képest. Mivel legfőképpen lovasrohamokra volt kiképezve a lovasság – ruházatát, felszerelését, tűzerejét is ennek megfelelően állapították meg –, a kevés számú lovasroham sikertelensége arra ösztönözte a hadvezetést, hogy lóról szállva, gyalog harcoltassa a lovasságot. Erre azonban nem voltak megfelelően kiképezve a lovaskatonák, így nem meglepő, ha nem értek el nagy sikereket. Ha mégis, megfelelő támogató tüzérség, és nehézfegyverzet hiányában sokszor nem volt arányban

⁴⁴ AJTAY–PÉCZELY–REÉ 1936. 205.

⁴⁵ RAVASZ 2008. 27.

⁴⁶ SCHWARCZER 1921. 659.

⁴⁷ DOBOKAY 1923. 423.

az elért eredmény és az elszenvedett veszteség.

Ugyan része a gyalogos harc és a gyalogos kiképzés a gyakorlati szabályzatnak, azonban arányaiban tekintve egyértelműen a lovas harcra fekteti az a hangsúlyt, összhangban az elképzelésekkel a feladatokat illetően.⁴⁸

Sajnos az az elképzelés, hogy a lovasságnak nem kell gyalogoskötelékeket leküzdenie, irreálisnak bizonyult, ugyanúgy, mint a kevés géppuskával és tüzérséggel megvívható gyors lovasharcok terve. A lovasság elavult és szegényes felszereléssel – gyalogsági harcra alkalmatlan ruházatban, kevés tüzérséggel és géppuskával, gyalogsági ásó nélkül – ment ki a keleti hadszínterre. Továbbá huszárkarabélyukhoz nem rendszeresítették szuronyt, ami lehetetlenné tette a beásott gyalogság elleni hatékony gyalogroham végrehajtását. Ez az erő – fegyverzetét, felszerelését, alkalmazási elveit és kiképzését tekintve – még alkalmatlan volt a dragonyos típusú (lovon közlekedik és lóról szállva, gyalogságként harcol) feladatok végrehajtására, vagy akár védelemben lévő gyalogság elleni hatékony harctevékenységre. Ugyanakkor a mögöttes területeken képes volt menetben lévő gyalogsági kötelékek megtámadására, illetve az ellenfél vezetési, közlekedési és hadtáp rendszerének pusztítására és rombolására.

Mint láttuk, a lovas fegyvernem régi szabályzatához hűen próbálta meg feladatait teljesíteni, azonban ezeket az újszerű háborúban csupán vegyes sikerrel tudta elérni. Mindazonáltal hála a fegyverzeti, felszerelési, szervezetbeli és elvi változtatásoknak – a lóhiány ellenére is – képes volt a lovasság legitím fegyvernemként végigküzdeni a világháborút. *

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- AJTAY ENDRE – PÉCZELY LÁSZLÓ – REÉ LÁSZLÓ (1936): *A magyar huszár*. A magyar lovaskatona ezer évének története. Budapest, Merkantil Nyomdaipari Vállalat.
- BACZONI TAMÁS – KISS GÁBOR – SALLAY GERGELY PÁL – SZÁMVÉBER NORBERT (2006): *Halálfejes katonák. Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatai 1916–1918*. Budapest, Püedlo Kiadó.
- BENE JÁNOS – SZABÓ PÉTER (2000): Lovasság. In: Ravasz István – Szijj Jolán (szerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A-Zs*. Budapest, Petit Real K.
- DOBOKAY Béla (1923): A lovasság jövő feladatai és alkalmazása a világháború tapasztalatai alapján. *Magyar Katonai Közlöny* 9. évf. 9-12. szám.
- FÜZI IMRE (szerk.) (1986): *Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó.
- GUDERIAN, HEINZ (1999): *Riadó! Páncélosok!* Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- GYAKORLATI SZABÁLYZAT 1. RÉSZ (1914): *Gyakorlati Szabályzat a m. kir. honvéd lovasság számára*, 1. r. 3. kiadás, Budapest, Pallas.
- GYAKORLATI SZABÁLYZAT 2. RÉSZ (1900): *Gyakorlati Szabályzat a m. kir. honvéd lovasság számára*. 2. r. 3. kiadás, Budapest, Pallas.
- HORVÁTH CSABA (2015): Az első világháború hadászati tervei és a felderítés működése a háború mozgó- és állásháború időszakában. In: Kiss Gábor Ferenc – Vincze Gábor (szerk.): „...kedves bajtársaim kössétek be sebem” A Nagy Háború emlékezete. Ópusztaszer – Szeged, ÓNTE –Belvedere.
- MERÉNYI LÁSZLÓ (1986): *Amiens, 1918*. Budapest, Móra Ferenc K.
- POLLMANN FERENC (2000): A monarchia lovassága az első világháborúban. In: Söptei István (szerk.): „Huszárok a történelem forgószélében.” Sárvár, Nádasdy Ferenc Múzeum K.
- RAVASZ ISTVÁN – SZABÓ JÓZSEF (2000): Bruszilov-offenzíva In: Ravasz István – Szijj Jolán (szerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A-Zs*. Budapest, Petit Real K.

⁴⁸ GYAKORLATI SZABÁLYZAT II. rész

- RAVASZ ISTVÁN (2008): *Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúban. 1914–1945.* Debrecen, Püedlo K.
- SCHWARCZER JENŐ (1921): A lovasság feladatai a jövő háborúban és az erre való kiképzés. *Magyar Katonai Közlöny* 9. évf. 10-11. szám.
- SCHWARZER JENŐ (1922-1923): Magyar huszárok a világháborúban. I. közlemény. *Hadtörténelmi Közlemények* 23-24. évf. 3. sz. 269–284.
- SZENDI ISTVÁN (2000): Határcsaták (II.) In: Ravasz István – Szijj Jolán (szerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs.* Budapest, Petit Real K.
- SZOLGÁLATI SZABÁLYZAT II. Rész (1875): *Szolgálati szabályzat a magyar kir. honvédség számára. II. r. harctéri szolgálat.* Budapest, Pesti Ny.
- SZOLGÁLATI SZABÁLYZAT III. Rész (1877): *Szolgálati szabályzat a magyar kir. honvédség számára, 3. r. lovasság.* Budapest, Pesti Ny.